

РЕЦЕНЗИЯ

за научните трудове и преценка за академичните активности
на **гл.ас. д-р Венцислав Георгиев Каравълчев**,
участник в конкурс за академичната длъжност **доцент**
по научната специалност **Църковна археология**,
в професионално направление **2.4. Религия и теология**,
от област на висше образование **2. Хуманитарни науки**,
за нуждите на СУ „Св. Кл. Охридски“
от проф. д-р Валентин Канавров

Настоящата рецензия е изготвена въз основа на документи, които са постъпили по конкурс за *доцент* в професионално направление *2.4. Религия и теология* по научната специалност *Църковна археология*, обявен от СУ „Св. Кл. Охридски“ в ДВ, бр. 100 от 16.12.2022 г., и съгласно Заповед на Ректора на СУ № РД 38-49 от 27.01.2023 г. относно конституиране на научно жури за провеждане на конкурса. Представените документи напълно отговарят на изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и правилниците на СУ. Със задоволство отбелязвам стриктната и прегледна подредба на материалите за конкурса. Процедурата е изцяло и коректно спазена.

Гл.ас. д-р Венцислав Каравълчев е **единствен кандидат** в конкурса.

За участие в конкурса Каравълчев представя списък с публикации на български език, който съдържа **16 заглавия**, в т.ч. **1 отпечатана монография** (2023) и **15 статии**. Всички заглавия са в професионалното направление на конкурса, като монографията е теоретично изследване строго по научната специалност на конкурса. Кандидатът коректно прилага за сведение и списък на всички свои публикации, който съдържа над 70 заглавия, вкл. 3 монографии.

Академичното CV на д-р Каравълчев включва: завършено висше образование в СУ с ОКС „магистър по теология“ (1992), обучение по теология и история в университета на Бирмингам (1994-1995), специализация по новогръцки език в Атинския университет Каподистрия (1996-1997), магистратура по теология в университета на Бирмингам (2000-2001), докторат по научната специалност „Религия и теология (история на Българската православна църква)“ в СУ на тема *Репресивната политика на комунистическата власт*

срещу Православната църква в България (1944-1964) през 2016 г. Преподавателската дейност на д-р Каравълчев включва: преподавател по различни богословски дисциплини в Духовната Семинария „Св. Йоан Богослов“ в Батуми, Грузия (2002-2007), изпълнителен директор и преподавател по богословски дисциплини в Богословския институт „Св. Андрей Първозвани“ в Киев, Украйна (2008-2011); от 2017 г. досега той е главен асистент в катедра „Историческо богословие“ на БФ на СУ. Каравълчев има научни специализации в университети в Рим, Женева, Бирмингам и Атина, участия в 12 специализирани научни проекта, научно ръководство на дипломанти, множество преводи. Бил е директор на „Фондация наследство на Зографската Света обител“ в София (2017-2020).

Основното съчинение, с което Каравълчев участва в конкурса, – систематична разработка с приносна теоретична стойност и педагогическо значение, – е монографията *Християнството в Анхиало (Поморие)*, 2023, София: Симолини. Едновременно с това трябва да се отбележи нейното краеведско, културно и социално значение, които в един по-широк контекст не само не бива да бъдат пренебрегвани, а и по достойнство подчертани. Монографията е исторически архитектуронизирана. Това решение на автора не бива да се оспорва, или, чисто суетливо, да се предлагат алтернативни методологични подходи. То е достатъчно обосновано, гарантира лека четивност, последователност и възможност за систематично обхващане. Каравълчев се концентрира върху историята на християнството в Анхиало, която анализира църковно-исторически, археологически и просопографски (с.8).

Своеобразен исторически хоризонт, в който е вписана християнската история на Анхиало, са неговите тракийски, елинистични, римски и османски период. Авторът умело анализира християнската духовна специфика на Анхиало на базата на обхватни исторически сведения за неговото бурно минало, в което се открояват редица върхове и спадове и множество урбанистични, военни, стопански и търговски специфики, вкл. според съюзите, в които градът участва, и държавите, от които е покровителстван, респ. в чиито обхват попада.

Предхристиянската история на града е важна, защото тя свидетелства устойчивостта на Анхиало като селище и неговата значимост наред с другите черноморски градове от западното крайбрежие. Краткото ономастично изследване относно името на града извежда на преден план редица предположения, които са свързани с различни исторически и религиозни факти. Каравълчев не дава предпочитание на никое от тях, а предлага своя хипотеза, която се вписва в контекста на християнската история на града и произтича от еврейската етимология на Anhialus като едно от старозаветните призовавания на Бога за свидетел: „Жив ми е Бог“. Християнизацията на Анхиало, която е осъществена и с помощта на проповедници от еврейска езикова и културна среда, намира в името на града познат мотив от сакралния статут на своя Бог. Това вероятно се отразява благоприятно за успеха на християнската проповед в Анхиало и за приобщаването на населението към християнската Църква (с. 20-22).

Откъм този исторически бекграунд Каравълчев извежда тезата, че „Църквата в Анхиало е сред най-старите християнски общини в Европа“, като християнството прониква в селището „само няколко години след Христовото възкресение и пуска дълбоки корени, които дават изобилен плод“. Защитата на тезата е скачена с един по-частен и един по-общ аргумент, взети в тяхното теоретично единство. По-частният аргумент извежда на преден план безспорните свидетелства за мисионерската работа в Анхиало на св. равноапостолна Севастиана и св. Теофан. Фактът, че става дума за мисионерстване на жена-проповедник на Христовото учение, предполага още един специфичен изследователски ракурс поради нетипичното и необичайното, но все пак не нечувано и невиждано в апостолската дейност. По-общият аргумент, който от друго гледище има съществена тежест, се свързва с усилието на Каравълчев да преодолее недостатъчния интерес и слабата проученост на апостолската дейност в земите на днешна България и да се впусне в археологически и агиологически проучвания, които да открият конкретни събития от процеса на християнизацията у нас до времето на Константин Велики. Този аспект е не само

теоретично важен, а има и водещо духовно значение по отношение на християнската история и християнската битност на населението в Анхиало, а в по-общ мащаб и на населението в западното Черноморие, Тракия, Мизия и Добруджа. Точно в този ракурс ми се иска да видя бъдещата научна работа на колежата Каравълчев в областта на църковната археология, а оттам – на археологията и историята на България в тяхната вписаност в основополагащото духовно и собствено религиозно християнско пространство, разбира се в досег с еврейските и гръцките общности от онова време, общности, които са отворени за християнизирание, основно ползват гръцки език и активно общуват с другото население от вътрешността на Балканския полуостров.

В монографията последователно се проследява историята на Анхиалската епископска катедра, диференцирана в три периода – ранен, средновековен и османски. Периодизацията е колкото историческа, толкова и типологична във връзка с християнската битност на Анхиало. Вторият елемент е централен и не бива да се търси излишно разминаване между чисто историческото и собствено християнското периодизиране.

Каравълчев обстойно и детайлно проучва тези три периода от християнската история на Анхиало, като във всеки един от тях проследява религиозната и църковната конкретика в развитието на християнската община. Във всеки етап могат да се открият специфични елементи, които са прецизно анализирани и специфицирани от църковно-археологическа гледна точка. Трябва да се подчертаят анализите на зараждането на църковната община в средата на I век, свързано с подвига св. апостол Теофан и в общение със св. равноапостолна Севастиана, на последващото развитие при св. Сотас и неговата битка с монтианизма, вкл. на нарочно свикан събор, който е един от първите събори на Християнската църква, поставили началото на мощна традиция на поместните събори, които имат съществено значение не само за утвърждаване на съответните църковни общини, а в по-общ план и относно истината и църковното единомислие. Детайлно е проследено издигането на Анхиало от епископски в автокефален архиепископски център.

Вторият период от развитието на християнската история на Анхиало е белязан от дейността на мнозина епископи и архиепископи. Каравълчев се спира но-подробно на делата на св. Яков Анхиалски (св. Яков Велики) и предлага вариант на негова житийна хронология. Специално внимание е отделено на живота на църковната община в рамките на утвърдилата се българска държава, която постепенно придобива имперски статут. Заради своето местоположение, а и заради непрестанните превратности в политическата карта Анхиало преживява чести смени на своята държавна принадлежност, които по един или друг начин се отразяват на катедрата. Каравълчев се спира по-подробно на първия вселенски патриарх, който е роден в Анхиало – Михаил III, патриарх Константинополски, – който преди да заеме престола е „ипат на философите“, т.е. първенец на мъдреците в школата. По достойнство е проследено и въздигането на Анхиалската архиепископия в ранг на митрополия.

След падането на Константинопол под турска власт през 1453 г. Анхиало е включен в Османската империя. Митрополията живее в духовно и политически враждебна мюсюлманска среда. Каравълчев педантично проследява процесите, като обръща специално внимание на заселването в Анхиало на многобройни представители на Константинополската аристокрация, които оказват значително влияние върху светския и духовния живот в града. Анализира дейността на патриарсите с анхиалски произход. Въз основа на факти Каравълчев коригира информация в гръцката и руската православни енциклопедии (с. 137 сл.). Описва трудния и сложен живот на архиереите, напр. да бъдеш пет пъти избиран и свалян от патриаршеския престол, да бъдеш заточен и дори обесен.

Приносният в църковно-археологично отношение характер на посочените анализи на тези три периода от развитието на Анхиалската християнска община (епископия, архиепископия и митрополия) е безспорен. На базата на огромен обем проучена литература Каравълчев предлага цялостно изследване на християнството в Анхиало/Поморие.

Наред с посочените приносни моменти на монографията отбелязвам и множеството теоретични приносни постижения на Каравълчев в неговите

статии, които са стриктно по научната специалност на конкурса. Особено внимание обръщам на статиите *Митрополит Борис Неврокопски - пастирът и изповедникът, Островният манастир "Св. Йоан Предтеча" - една непрочетена страница от църковната ни история, Светите мъченици Ина, Пина и Рима - скитските ученици на Апостол Андрей и просветители на земите ни.*

По отношение преподавателската дейност на д-р Каравълчев регистрирам неговата успешна университетска работа в СУ като асистент в Богословския факултет, а също и неговите четения в духовната Семинария „Св. Йоан Богослов” в Батуми и Богословския институт „Св. Андрей Първозвани“ в Киев.

Справката за аудиторната заетост на д-р Каравълчев в БФ на СУ за учебната 2021-22 г. свидетелства обща заетост 643 часа, от които 552 часа аудиторна заетост. Те са напълно достатъчни за аудиторното обезпечаване на доцентурата.

Справката за научните приноси в публикациите на д-р Каравълчев е реална и коректна. Приносите са теоретично обосновани, макар някои от тях да имат хипотетичен характер. В областта на църковната археология това е приета реалия и теоретична норма.

Наукометричните данни относно академичното битие на Каравълчев във връзка с покриването на минималните национални изисквания по чл. 26 от ЗРАСРБ показват следното: по *група от показатели А* – 50 точки, по *група от показатели В* – 100 точки по *група от показатели Г* – 225 точки, по *група от показатели Д* – 100 точки. Наукометричните показатели са изпълнени.

Каравълчев представя справка за цитирането на неговите научни трудове (без автоцитати). Тя включва 12 единици.

Не съм установил плагиатство в представените за конкурса публикации на кандидата.

Нямам принципни несъгласия с неговите теоретични постановки.

Нямам съвместни научни трудове и участия в научни проекти с колежата Каравълчев.

В рубриката „Въпроси и препоръки“ би ми се искало да се каже нещо повече за произхода на Виталиан и неговите съвместни военни дела с някои прабългарски племена по нашите сегашни земи.

Заключение: като имам предвид изключително богатото академично битие на гл.ас. д-р **Венцислав Георгиев Каравълчев**, неговите конкретни теоретични резултати в християнската археология – както по отношение на Анхиалската епископска катедра, така и в множество други по-конкретни и по-общии изследователски единици, – тяхното значение за богословската наука у нас, успешната му преподавателска практика, както и неговите приноси в полза на Църквата и историята на България, убедено pledирам пред уважаемите членове на научното жури категорично да го препоръчат на Факултетния съвет на Богословския факултет на Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ да бъде избран за доцент по научната специалност *Църковна археология* в професионално направление *2.4. Религия и теология* от област на висше образование *2. Хуманитарни науки*.

София, 25-и март 2023 г.

Благовещение

.....
(Проф. дфн Валентин Канавров)